

Is informatie over medisch onderwijs bekend en wordt het gebruikt?

N. Hylkema, C.J.A.H. Prince, A.J.J.A. Scherpbier, C.P.M. van der Vleuten

Samenvatting

Onderzoek van onderwijs staat momenteel in de belangstelling. Worden de resultaten ook betrokken bij beslissingen over grote en kleine curriculumwijzigingen? Is er een verschil in het gebruik van onderzoek van onderwijs tussen professionals en niet-professionals? Via Internet is gekeken naar de beschikbaarheid van relevante tijdschriften. Uit de antwoorden van onderwijsmakers op een telefonische enquête werd een indruk verkregen van het gebruik van onderzoek van onderwijs bij beleidsbeslissingen.

Uit de resultaten blijkt dat niet alle mogelijkheden om onderzoek van onderwijs te betrekken in het beleid worden benut. Onderwijsmakers geven aan onderzoek van onderwijs belangrijk te vinden. In vergelijking met 1994 is in de bibliotheken van medische faculteiten het aanbod van relevante tijdschriften toegenomen. De tijdschriften worden echter slechts in beperkte mate gelezen. Ook congressen en cursussen op het gebied van medisch onderwijs worden spaarzaam bezocht. Professionals maken meer gebruik van de mogelijkheden dan niet-professionals.

Om medisch onderwijs meer evidence-based te maken zouden onderwijsmakers beter op de hoogte moeten zijn van de diverse informatiebronnen en gestimuleerd moeten worden deze meer te gebruiken.

Inleiding

Medisch onderwijs lijkt 'in de lift'. Er wordt veel nagedacht en gesproken over veranderingen in het medisch onderwijs. De faculteiten geneeskunde in Nederland zijn vrijwel al-

lemaal bezig met in onderwijskundige zin fundamentele curriculumherzieningen, naast de kleine aanpassingen die de afgelopen jaren al hebben plaatsgevonden. Er wordt ook meer onderzoek van onderwijs gedaan dan in het verleden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de opkomst bij congressen, zoals het Gezond Onderwijs Congres (GOC).

Het is onbekend of resultaten van onderzoek van medisch onderwijs bij de genoemde ontwikkelingen en veranderingen worden gebruikt. Of anders geformuleerd: is het medisch onderwijs evidence-based?^{1 2} Deze vraag is niet nieuw. Zo is in 1994 een onderzoek gedaan naar de beschikbaarheid in universiteitsbibliotheken van tijdschriften waarin over onderzoek van medisch onderwijs wordt gepubliceerd. Uit de resultaten bleek dat de beschikbaarheid van deze tijdschriften nogal verschilde per medische faculteit.¹ Een ander voorbeeld is een onderzoek naar de kennis over recent onderzoek van onderwijs bij een groep hoogleraren aan grote faculteiten geneeskunde in de Verenigde Staten.³ De hoogleraren werd ook gevraagd hun mening te geven over onderwijsresearch en op welke wijze ze beslissingen over onderwijs namen. De auteurs kwamen tot de conclusie dat er weinig tot geen kennis bestond van recent onderzoek van onderwijs onder de ondervraagde professoren, zelfs onder de professoren die dit soort onderzoek als belangrijk beschouwden.

Wij vroegen ons af hoe de situatie in Nederland was met betrekking tot het gebruik van onderzoeksresultaten bij veranderingen in het onderwijs. Zijn degenen die het onderwijsbeleid bepalen wel voldoende op de hoogte van de resultaten van onderzoek van onderwijs? Verder lijkt het aannemelijk dat er een verschil

is tussen 'professionals', die zich volledig met medisch onderwijs bezig houden, en 'niet-professionals'.⁴

De onderzoeksvragen waren:

- Worden de resultaten van onderzoek van onderwijs gebruikt bij veranderingen in het medisch onderwijs in Nederland?
- Is er verschil in het gebruik van resultaten van onderzoek van onderwijs bij beslissingen over onderwijs tussen professionals en niet-professionals?
- In hoeverre zijn tijdschriften waarin over onderzoek van medisch onderwijs wordt gepubliceerd, beschikbaar in de bibliotheken van de verschillende medische faculteiten? En is hierin iets veranderd sinds 1994?

Methode

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is een enquête samengesteld. Uit de eerder geciteerde studie van Nelson et al. is een aantal vragen geselecteerd dat voor het beantwoorden van de vraagstellingen bruikbaar was.³ Voorbeelden hiervan zijn: "Hoe belangrijk vindt u onderzoek van onderwijs?" en "Wat voor overwegingen spelen een rol bij beleidsbeslissingen met betrekking tot onderwijs en wordt daarbij onderzoek van onderwijs betrokken?" Daarnaast is een aantal vragen over cursusdeelname, congresbezoek en het kennen en lezen van tijdschriften over medisch onderwijs geformuleerd. In de enquête werden zowel gesloten als open vragen gesteld.

Namen van potentiële respondenten zijn geselecteerd uit de studiegidsen van de verschillende faculteiten geneeskunde, waarbij gezocht is naar de namen van portefeuillehouders onderwijs, decanen, directeuren van onderwijsinstellingen en voorzitters van opleidingscommissies. Daarnaast is geïnformeerd bij de secretaris van het landelijk Onderwijs Overleg Geneeskunde. De ondervraagde personen is ook de vraag gesteld of zij andere personen kennen binnen hun instelling die een be-

langrijke functie bekleden in de onderwijsorganisatie.

Professionals hebben wij gedefinieerd als personen met een vrijwel volledige aanstelling binnen het medisch onderwijs, bijvoorbeeld een onderwijsdirecteur. Niet-professionals zijn degenen met een tijdelijke en gedeeltelijke aanstelling binnen het medisch onderwijs, bijvoorbeeld een voorzitter van een opleidingscommissie. De vragenlijst is telefonisch afgenomen. Voor het beantwoorden van de laatste vraagstelling is via Internet onderzocht welke tijdschriften waarin over onderzoek van medisch onderwijs wordt gepubliceerd, beschikbaar zijn in de bibliotheken van de faculteiten geneeskunde.

Resultaten

Van de geselecteerde personen (37) bleek een groot deel zeer moeilijk bereikbaar te zijn. Uiteindelijk zijn 20 mensen geënuquêteerd. De deelnemers aan de enquête zijn ingedeeld in een groep professionals (n=11) en een groep niet-professionals (n=9) op basis van de door hen zelf verstrekte gegevens over hun functie.

Er zijn duidelijke verschillen tussen professionals en niet-professionals in congresbezoek en deelname aan cursussen. Alle professionals bezoeken het GOC en een meerderheid gaat ook naar internationale congressen op het gebied van medisch onderwijs. De niet-professionals bezoeken voornamelijk het GOC of bezoeken geen congressen. Landelijke cursussen worden voornamelijk door professionals bezocht. Ze volgen bijvoorbeeld de cursussen van de Specialisatie Medisch Onderwijs en geven zelf ook cursussen. Niet-professionals zoeken bijscholing meer binnen de eigen faculteiten, bijvoorbeeld facultaire onderwijsdagen en lokale symposia.

Er is gekeken naar de beschikbaarheid in de facultaire bibliotheken van zeven tijdschriften waarin over onderzoek van onderwijs wordt gepubliceerd. De resultaten hiervan staan vermeld in tabel 1. Sinds 1994 is het totale aan-

bod uitgebreid, maar de verschillen tussen de faculteiten zijn blijven bestaan. Alle faculteitsbibliotheken hebben een abonnement op het Bulletin Medisch Onderwijs (BMO) en ook Medical Education is beschikbaar op alle faculteiten. Door alle benaderde personen wordt het BMO gelezen. Professionals blijken het BMO vaker te lezen dan niet-professionals. De internationale tijdschriften waarin over onderzoek van medisch onderwijs wordt gepubliceerd, zijn bij de niet-professionals nauwelijks tot niet bekend. Deze tijdschriften worden meer en vaker gelezen door professionals. De volgorde van meer naar minder bekend is: Academic Medicine, Medical Teacher, Medical Education, Teaching and Learning in Medicine, Evaluation and the Health Professions, Advances in Health Sciences Education. De drie laatstgenoemde tijdschriften zijn ook bij professionals nauwelijks bekend.

Op de vraag wat voor overwegingen een rol spelen bij beleidsbeslissingen met betrekking tot onderwijs werden resultaten van onderzoek van onderwijs *zelden spontaan* genoemd. Overwegingen die bij professionals een rol spelen, zijn:

"kwaliteit van onderwijs";
"druk van buitenaf: politiek, visitatiecommissie, tempobeurs";
"moderne inzichten, actualiteit";
"missie, individuele belangstelling";
"iets nieuws verzinnen";
"de waardering die de faculteit krijgt voor de onderwijsinspanningen."

De volgende punten zijn voorbeelden van door de groep niet-professionals genoemde overwegingen:

"kwaliteit van onderwijs";
"overheidsbeleid, Raamplan";
"visitatierapport";
"mondige en kritische mensen vormen";
"het maken van keuzes."

Indien er gericht naar gevraagd wordt, blijken echter zowel professionals als niet-pro-

fessionals onderzoek van onderwijs bij de besluitvorming te betrekken. Op de vraag hoe dit in de praktijk naar voren komt, gaven de professionals de volgende antwoorden:

"Praktisch gericht onderzoek wordt als het uitkomt gebruikt, zelden als het tegenstrijdig is. Het is moeilijk om op korte termijn resultaten die strijdig zijn met het huidig beleid in te voeren of het beleid te herzien."

"Daar ben ik zelf niet mee bezig, specialisten doen dat."

Niet-professionals noemden:

"Evaluaties worden betrokken bij de plannen voor volgend jaar."

"Soms wordt literatuur ter ondersteuning van een vergadering gebruikt, echter met name interne rapporten."

Bijna alle ondervraagde personen staan positief tegenover onderzoek van onderwijs en vinden het belangrijk dat het uitgevoerd wordt. Er is geen duidelijk verschil tussen beide groepen. Op de vraag naar hun houding ten opzichte van onderzoek van onderwijs antwoordden de professionals:

"Het is belangrijk als basis voor argumentatie en professionaliteit."

"Het is heel erg nodig. Onderwijs is het belangrijkste product van de faculteit."

"Ik heb meer tijd nodig om het bij te benen."

"Het onderzoek is op een veel lager peil, meer beschrijvend. Het blijft hangen op eigen ervaringen. Het is duidelijk een nieuwe wetenschap."

Niet-professionals noemden:

"Met de uitkomsten dien je kritisch om te gaan."

"Evaluaties moeten gebruikt worden bij het maken van een draaiboek. Ik doe zelf al jaren evaluerend onderzoek. Evalueren is eigenlijk ook te beschouwen als onderzoek van onderwijs."

"Heel belangrijk. Veranderingen zouden alleen op basis van onderzoek doorgevoerd"

moeten worden, dus alleen als uit onderzoek blijkt dat iets positief werkt."

"Het zou meer moeten gebeuren. Beleidsbeslissingen zouden meer gebaseerd moeten worden op onderzoek. Misschien zou het meer experimenteel moeten en minder evaluatief."

In de praktijk heeft onderzoek van onderwijs volgens de respondenten op veel faculteiten geen hoge prioriteit. Op de vraag hoe de houding binnen de faculteit is ten opzichte van onderzoek van onderwijs, antwoordden de professionals:

"Leuk als het geen geld kost!"

"Als het uitkomt positief. Onderzoek van onderwijs is niet zo hard als ander onderzoek. Er worden geen harde bewijzen uitgehaald. Het wordt elders goed gedaan en hoeft bij ons niet gedaan te worden."

"Het faculteitsbestuur vindt dat het thema onderzoek van onderwijs versterkt moet worden binnen het onderwijsinstituut en de verschillende disciplines."

De niet-professionals noemden:

"Het belang wordt niet altijd onderkend."

"Het doen van onderzoek van onderwijs staat nog in de kinderschoenen binnen de faculteit, maar er is wel een positieve houding."

"Positief, maar moeilijk van de grond te krijgen. Veel evaluaties, weinig publicaties. Het zou meer gestimuleerd moeten worden."

"De houding is aan het veranderen, tot voor kort was er niet zo veel belangstelling op bestuursniveau."

Beschouwing

Het onderzoek kent enkele beperkingen. Uiteindelijk is maar een kleine groep geënquêteerd. Mogelijk heeft sociale wenselijkheid een rol gespeeld bij de antwoorden. Ondanks deze beperkingen en het exploratieve karakter van het onderzoek kunnen er conclusies getrokken worden.

Onderwijsmakers zijn redelijk goed op de hoogte van onderzoek van onderwijs, maar het kan beter. Lang niet alle beschikbare informatiebronnen worden gebruikt om kennis op peil te houden. Met name de groep niet-professionals is minder goed op de hoogte van de recente ontwikkelingen en literatuur op het gebied van medisch onderwijs. Professionals bezoeken meer congressen en cursussen en lezen meer literatuur over onderzoek van onderwijs. Ook gebruikt deze groep meer informatiebronnen om bij te blijven. Als overweging bij beleidsbeslissingen wordt onderzoek van onderwijs slechts zelden spontaan genoemd. Niettemin blijkt, als er expliciet naar gevraagd wordt, dat alle ondervraagde personen onderzoek van onderwijs hierbij gebruiken. Wellicht spelen sociaal wenselijke antwoorden hier een rol.

Wat betreft hun houding ten opzichte van onderzoek van onderwijs is tussen professionals en niet-professionals moeilijk een onderscheid te maken. Beide groepen blijken evenveel waarde te hechten aan onderzoek van onderwijs, maar enigszins te verschillen in wat ze daarmee precies bedoelen. Dit blijkt uit het verschil in gebruik van de informatiebronnen tussen beide groepen. De niet-professionals blijken met name evaluatief onderzoek binnen de eigen faculteit van belang te vinden om de kwaliteit van het eigen onderwijs te bepalen en eventueel aan te passen. Professionals bedoelen met onderzoek gepubliceerd nationaal en internationaal onderzoek. De beleidsbeslissingen die niet-professionals nemen zijn minder gebaseerd op wetenschappelijk bewijs dan de beslissingen die professionals nemen.

Wetenschappelijk medisch onderwijs zou op een wetenschappelijke manier benaderd moeten worden. Een wetenschappelijke benadering houdt onder andere in het gebruik van resultaten van wetenschappelijk onderzoek over onderwijs, voor zover dit beschikbaar is.^{1 2}

Uit ons onderzoek blijkt dat er op de verschillende faculteiten een redelijk aanbod is van literatuur in de bibliotheken. Er zijn echter

Is informatie over medisch onderwijs bekend en wordt het gebruikt?

Tabel 1. Beschikbaarheid van tijdschriften waarin over onderzoek van onderwijs wordt gepubliceerd in de bibliotheken van de faculteiten geneeskunde in 1994 en 1999.

		AMC	EUR	KUN	LUMC	RUG	UM	UMCU	VU
Bulletin Medisch Onderwijs	1994	+	+	+	-	-	+	+	-
	1999	+	+	+	+	+	+	+	+
Academic Medicine	1994	+	+	+	+	-	+	+	+
	1999	+	+	+	+	+	+	+	+
Medical Teacher	1994	-	-	-	+	+	+	+	+
	1999	-	+	-	+	+	+	+	+
Medical Education	1994	+	+	+	+	+	+	+	+
	1999	+	+	+	+	+	+	+	+
Teaching and Learning in Medicine	1994	-	-	-	-	-	+	+	-
	1999	-	-	-	-	-	+	+	-
Evaluation and the Health Professions	1994	-	-	-	-	-	+	-	-
	1999	+	+	-	-	-	+	-	-
Advances in Health Sciences Education (eerste jaargang 1995)	1999	-	-	-	-	-	+	+	-
Aantal beschikbare tijdschriften per faculteit	1994	3	3	3	3	2	6	5	3
	1999	5	5	3	4	4	7	6	4

AMC=Academisch Medisch Centrum (Amsterdam), EUR=Erasmus Universiteit Rotterdam, KUN=Katholieke Universiteit Nijmegen, LUMC=Leids Universitair Medisch Centrum, RUG=Rijksuniversiteit Groningen, UM=Universiteit Maastricht, UMCU=Universitair Medisch Centrum Utrecht, VU=Vrije Universiteit.

nog verbeteringen mogelijk, zeker in het gebruik van deze literatuur. Zo moeten de resultaten van onderzoek van onderwijs daadwerkelijk bij de onderwijsmakers terechtkomen. Dit is bijvoorbeeld mogelijk door relevante literatuur te leveren bij vergaderstukken of onderwijsmakers op de hoogte stellen van het

aanbod van literatuur binnen de faculteit. Daarnaast moet cursus- en congresbezoek meer gestimuleerd worden, met name onder de groep niet-professionals. Ook verdient onderzoek van onderwijs een duidelijke plaats in de faculteiten geneeskunde.

Literatuur

1. Scherpbier AJJA, Vleuten CPM van der, Metz JCM. Wetenschappelijk onderwijs en professionalisering. Bulletin Medisch Onderwijs 1994;13:30-6.
2. Vleuten CPM van der. Beyond intuition [oratie]. Maastricht: Datawyse / Universitaire Pers Maastricht, 1996.
3. Nelson MS, Clayton BL, Moreno R. How medical school faculty regard educational research and make pedagogical decisions. Acad Med 1990;65:122-6.
4. VSNU-Visitatiecommissie Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen. Onderwijsvisitatie geneeskunde en gezondheidswetenschappen. Utrecht: Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten, 1997.

DE AUTEURS

N. Hylkema, student-assistent, Skillslab, Faculteit der Geneeskunde, Maastricht.

C.J.A.H. Prince, arts-onderzoeker, Skillslab, Faculteit der Geneeskunde, Maastricht.

Dr. A.J.J.A. Scherpbier, arts, wetenschappelijk directeur Onderwijsinstituut, Faculteit der Geneeskunde, Maastricht.

Prof. dr. C.P.M. van der Vleuten, psycholoog, Onderwijsontwikkeling & Research, Universiteit Maastricht.

Correspondentieadres:

N. Hylkema, Skillslab, Faculteit der Geneeskunde, Universiteit Maastricht, Postbus 616, 6200 MD Maastricht.